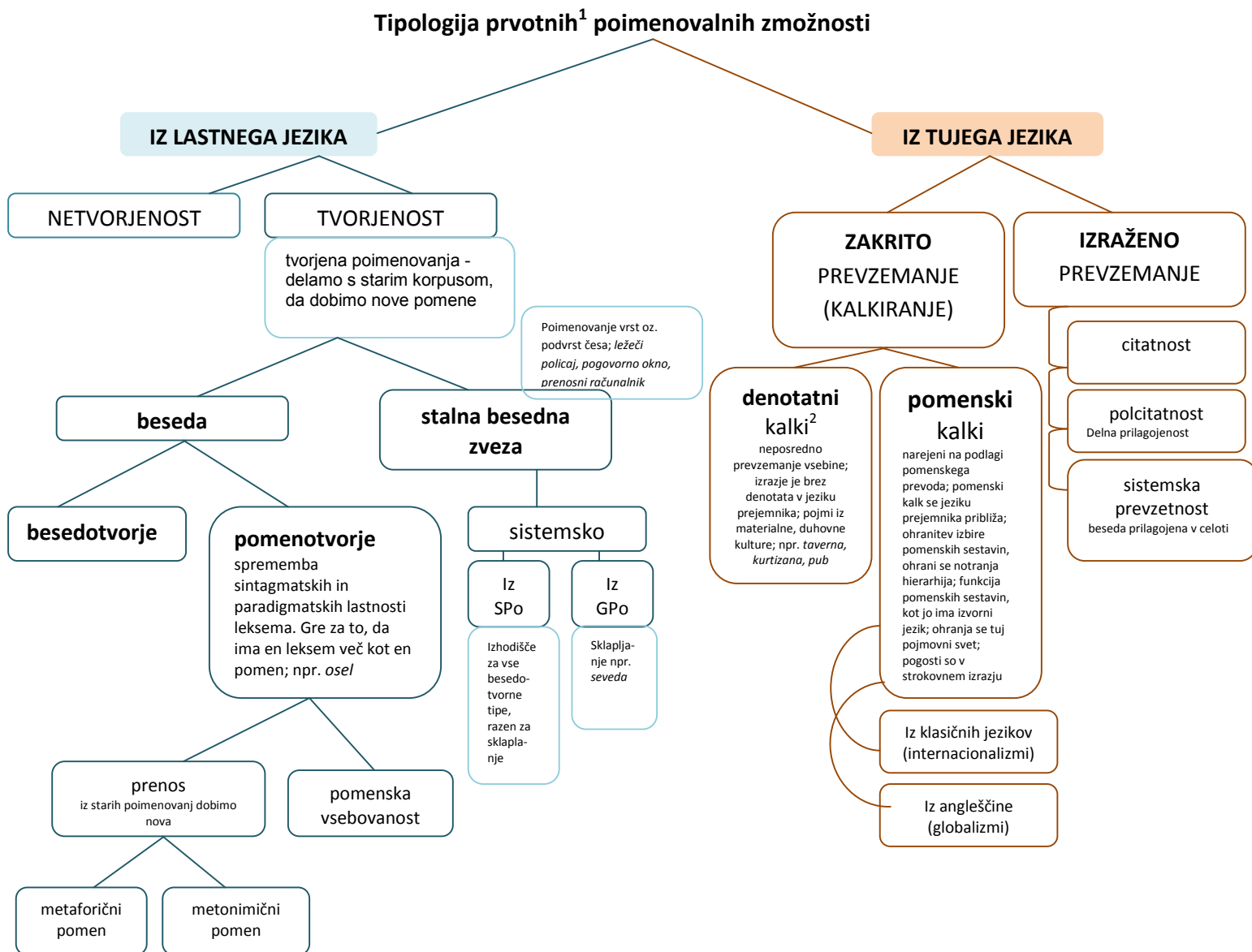

1.

1. POIMENOVALNE MOŽNOSTI GLEDE NA IZVOR

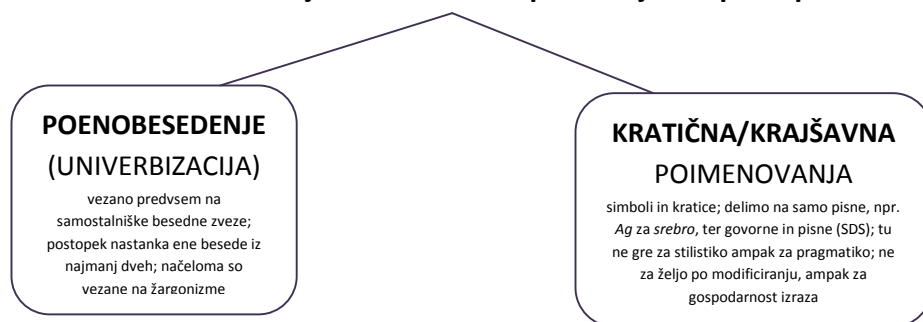

¹ Poimenovalne zmožnosti glede na prvotnost/drugotnost poimenovanja:
 - Prvotne: tiste besede, ki so v poimenovanju prve; nabor bazične leksike; vedno predstavljene v slovarju
 - Drugotne: besede vezane na stilistiko; vezane na izrazno gospodarnost

² kalk je beseda ali besedna zveza, dobesedno prevedena iz tujega jezika

2. DRUGOTNE POIMENOVALNE MOŽNOSTI

POIMENOVALNE ZMOŽNOSTI V JEZIKU GLEDE NA DRUGOTNOST POIMENOVANJA: Besedotvorje s sistemsko nepredvidljivimi postopki

3. ZAKRITO PREVZEMANJE, IZRAŽENO PREVZEMANJE

Pri zakritem prevzemanju/kalkiranju gre za dobesedno prevajanje iz tujega jezika. Na neustreznost kalkiranja je prvi opozoril Levstik, češ da izraz šteje kot avtohtoni izraz, le kadar poznamo njegovo miselno podstavo. Primer kalkiranja je npr. prevod besede *internet* v *medmrežje*. Ker je to poimenovanje nastalo v tujem jeziku na ta način, da so prišle v izraz tiste vsebinske lastnosti, ki jih je kot za poimenovanje pomembne videl tuj jezik, se s kalkiranjem tudi v domači jezik vnaša tuje videnje sveta, čeprav je izraz dejansko domač. Te oblike prevzemanja ne prepoznamo, če tujega izraza ne poznamo.

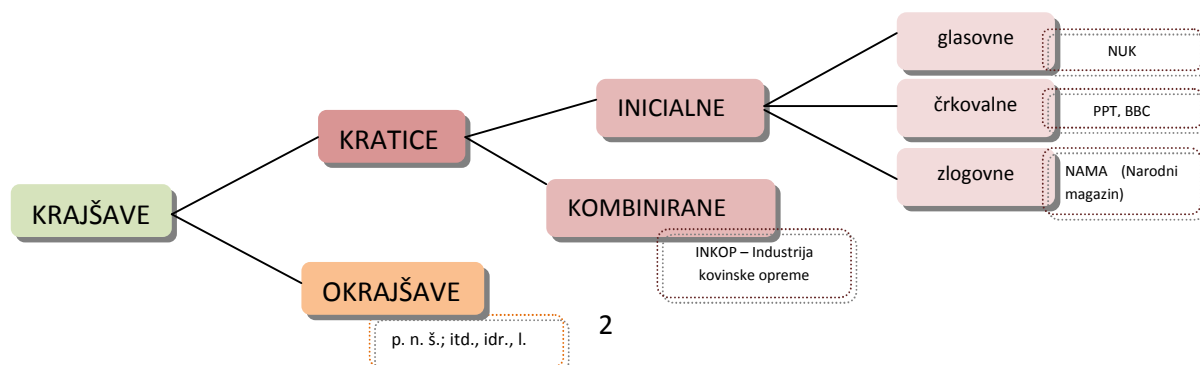
Pri izraženem prevzemanju gre lahko za:

- ▶ **CITATNOST:** beseda ali besedna zveza se obnaša (zlasti piše, praviloma pa tudi izgovarja), kot v jeziku, iz katerega je prišla. Npr. *online*, *Outlook Express*
- ▶ **POLCITATNOST:** predvsem črkovna (lahko tudi glasovna) ohranjenost jezika dajalca v jeziku prejemnika: npr. *bianc-o*, *-a*; *megabit-a*
- ▶ **SISTEMSKA PREVZETNOST:** vključitev v formalni (tudi glasovno-črkovni) sistem jezika prejemnika: npr. *animacija*, *virtualnost*

4. TIPOLOŠKI PRIMERI KRATIČNOSTI

Kratičnice, kratična poimenovanja so sistemsko nepredvidljivi (nimajo ustaljenega besedotvornega tipa). Zaradi te nepredvidljivosti obstaja več kvalifikacij.

Klasifikacija krajšav MATEJA RODETA (1974):

Klasifikacija NATAŠE LOGAR:

Ker je obseg ali način krnjenja nepredvidljiv (čeprav so določeni tipi pogostejši), sodijo kratice med jezikovnosistemsko nepredvidljive tvorjenke. Na podlagi gradiva je mogoče podati opis najpogostejših vzorcev: kratice nastajajo iz eno- ali večbesedne podstave:

- a) **ENOBESEDNA** PODSTAVA → kratice so najpogosteje tvorjene iz – inicialne kratice:
  - a. Prve črke 1. in 2. dela besedne podstave zloženek, npr. ŽR – žiroračun, EKG – elektrokardiogram
  - b. Prve črke prepdocskega obrazila in prve črke besedne podstave sestavljenk, npr. UZ – ultrazvok
- b) **VEČBESEDNA** PODSTAVA → kratice so pogosto tvorjene iz:
  - a. Samostalnikov stalne besedne zveze, npr. TNP – triglavski narodni park, ZDA, DDV, SIT, OŠ
  - b. Drugi vzorci:
    - i. ŠTOS – še v torek obujamo spomine
    - ii. Priredna besedna zveza, npr. Trip – turizem, rekreacija in prosti čas
    - iii. Možno tudi vedstavčna

Kratice so lahko tudi podstava za nove tvorjenke:

- Tvorjenke nastale po sistemsko predvidljivih postopkih, med katerimi je največ zloženek z medponskim obrazilom in navadnih izpeljank (npr. Zm: *SMS-sporočilo*, *IsDN-paket*, *HTML-dokument*, In: *MTV-jevski*, *Natovec*, Tpz: *protinatovski*, Zm-p, NF-vsebujoč ...)

E-tvorjenke, (M-tvorjenke, I-tvorjenke)

S pojavom novih tehnologij prihaja tudi do novih načinov tvorjenja besed. E-tvorjenke so tvorjenke z enoglasnim krnom. Vzorec je prevzet iz angleščine, prvi tak primer je bil prevod *e-mail* v *e-pošta*. Podstava morfema *e-* je *elektronski*, podstava morfema *m-* pa *mobilni* (*m-poslovanje*, *m-zabava*). Primer takih tvorjenk je še tvorjenje z morfemom *i-* (*iProgramček*).

→ Nesistemsost e-tvorjenk

Na videz so enake tipu C-vitamin, ki sodi med medponskoobrazilne zloženke, vendar med njima ni skupnih tvorbeno-pretvorbni lastnosti. C je namreč kemijski simbol, ki ima svojo vsebino, *e-*, *m-*, *i-* pa so samo okrajšave. Podstava e-naslova je lahko samo elektronsko naslov, torej samostalniška besedna zveza s pridevniškim prilastkom

- tudi po strukturi podstave torej e-naslov ne sodi med zloženke z medponskim obrazilom, hkrati pa tudi po tem,
- da v e-tvorjenkah ni obrazila, saj ni podstave zanj.

V tem neobstoju obrazila so e-tvorjenke podobne kriticam, katerih podstavna beseda ali zveza je krnjena, krni pa so nato združeni.

Kratice in simboli s piko

Tako kratice kot simboli so tvorbeno-pretvorbno nepredvidljive tvorjenke, a mogoče jih je ločiti na naslednji način:

- a) besedotvorna kratika je tvorjenka, nastala iz eno- ali večbesedne podstave, krnjene od konca besede oz. besed proti začetku v vsaj dva krna, pri čemer se krnijo vse podstavne besede, nekatere lahko tudi do ničtega morfema
- b) besedotvorni simbol je tvorjenka, nastala iz eno ali večbesedne podstave, krnjene od konca besede oz. besed proti začetku v 1 krn.

Z vidika takšne opredelitve lahko o naslednjih primerih govorimo kot o besedotvornih simbolih in kraticah s piko:

- .com, .net, .org, .edu, .uk;
- .exe, .bmp, .txt., .dll, .log, .pac

Tudi te tvorjenke so povezane s pojavom novih tehnologij.

5. TIPOLOGIJA DENOTATA GLEDE NA POIMENOVALNOST

Denotat je izvenjezikovna vsebina. Denotat je že dan, potem se ga dá v sistem kot pomen in izraz, ki skupaj tvorita leksem.

Tipološko členitev poimenovalnih možnosti jezika, konkretizirano v leksemih, je mogoče oblikovati z dveh vidikov: notranjejezikovni, odvisen od narave jezika, izhaja iz tipologije denotata, ki se oblikuje na podlagi človekovega dožemanja strukturiranosti sveta in kot tak sestavlja pojmovni svet slovarja. Z drugimi besedami – denotat narekuje ustrezno tipološko izbiro poimenovalnih možnosti. Drugi, zunajjezikovni, veže poimenovalno možnost na jezikovno kulturo, kjer gre zlasti za sinhrono razmerje domače – prevzeto; sem sodita še t. i. drugotni poimenovalni možnosti, ki temeljita na jezikovni gospodarnosti: tako poenobesedenje (univerbizacija) kot kratičnost načeloma izhajata iz razmerja med poimenovalno večbesednostjo in enobesednostjo, kratičnost pa poleg tega predstavlja še poseben sklop besedotvornih postopkov.

Glede na vrsto denotata je lekseme mogoče ločiti na več tipov in podtipov: lahko gre za (a) propozicijsko ali nepropozicijsko vrednost stavčnih členov, (b) slovnično priredno ali podredno razmerje, se pravi za nestavčnočlenski besedni vrsti – vezniško in predložno besedo, (c) izraženo ali zakrito leksikalizirano govorno dejanje, lahko vezano na pragmatične okoliščine, (c1) tvorni prvini govornega dejanja, prvo- in drugoosebni zaimek, (c2) od prvin govornega dejanja odvisni prislovi zunanjih okoliščin, (č) minimalno besedilo ali del besedila.

1. Denotat, izražen s stavčnimi členi – leksika v vlogi stavčnih členov (stavčnočlenske besedne vrste), te pa so:

- sestavine pomenske podstave (propozicije) povedi – sam.b., glag.b., prisl.b. zunanjih okoliščin(kraj, čas)
- zunaj pomenske podstave stavčne povedi: prid.b. kot pomenska modifikatorka samostalnika in prislovne besede notranjih okoliščin kot pomenski modifikator glagola; stalne (nestavčne) besedne zveze
- stalna besedna zveza (leksem) z jedrom iz prejšnjih dveh točk: *gozdna pot, filozofija eksistence, (hoditi) gor in dol, (človek) dobrega srca*
- pomenska predstavitev je možna s pomenskimi sestavinami

2. Govorno dejanje (GD)

- zunajjezikovna sredstva – vedenjski vzorci (govorica telesa, npr. prst na ustih – bodi tiho)
- jezikovna sredstva:
  - ↳ zakrita, neizražena stavčna struktura – medmet (razpoloženski, posnemovalni, namerni), členek (pomensko modificira druga izražena govorna dejanja)
  - ↳ izražena – načeloma v določenih zunajjezikovnih okoliščinah (leksikaliziran sporočanje – pragmatičen pomen)

3. Prvine govornega dejanja

- govoreči glede na prostor nahajanja: prislovna beseda kraja (tu, zgoraj)
- dejanje glede na trenutek govorjenja: prislovna beseda časa (sedaj, včeraj)

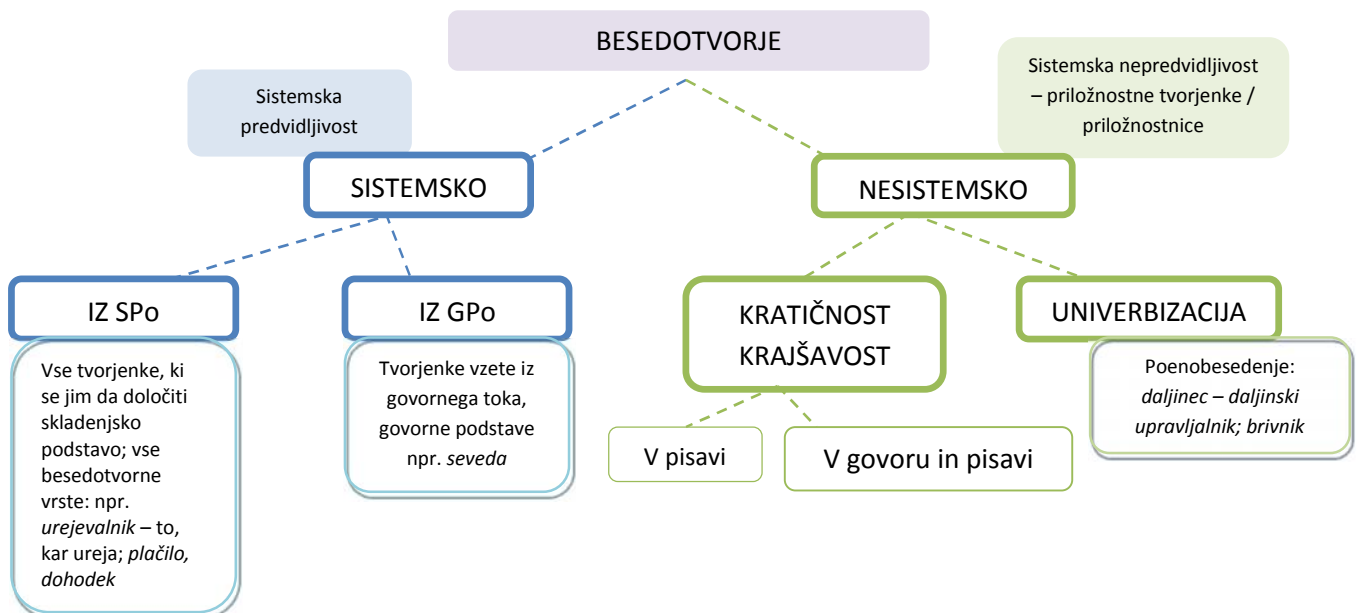
4. Razmerje v jeziku

- priredno: vezniška beseda
- podredno: vezniška beseda, predložna beseda

5. Stavčno zgrajena minimalna besedila – pregovori, reki

od 2-4 pomenska predstavitev v obliki stavčne povedi

6. RAZMERJE MED SISTEMSKIMI IN NESISTEMSKIMI BESEDOTVORNIMI VZORCI

Pri nesistemskem besedotvorju

- gre za nepredvidljiv obseg in način tvorjenja. Kljub temu pa lahko rečemo, da so nekateri tipi nesistemskosti pogostejši;
- gre za nastanek tvorbeno-pretvorbenih nepredvidljivih tvorjenk, do neke mere je prepuščen izbiri prvega tvorca;
- ne moremo govoriti o temeljnih sistemsko-besedotvornih pojmi kot so BPo, obrazilo in SPo;
- vseeno nastane tvorjenka, ker prepoznamo sestavljenost iz različnih elementov ter podstavno besedo

7. ZGRADBA TVORJENKE

Tvorjenka je pretvorjena (transformirana) besedna zveza, katere tvorbeni morfemi (=obrazila) so vedno pomensko določljivi in zato posplošujoči. Vsaka tvorjenka je dvodelna: podstava + obrazilo. Vsaka tvorjenka ima samo eno podstavo in samo eno obrazilo. Tvorjenka je posledica dvodelnosti podstavne skladenjske zveze, se pravi jedra in razvijajočega člena.

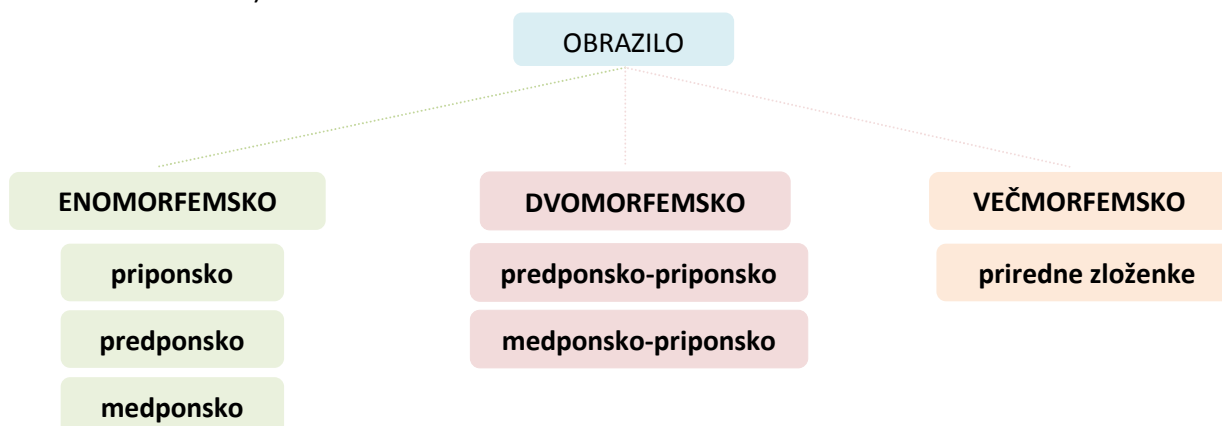
Besedotvorna podstava = del tvorjenke, nastal iz neobraziljenih korenkomorfemskih besed v skladenjski podstavi. Nanj se razvrščajo obrazila.

Obrazilo = del tvorjenke iz enega ali več morfemov kot pretvorba samo slovničnega pomena skladenjske podstave, lahko pa še njenega jedra ali razvijajočega člena.

$$Tv = BPo + O$$

8. MORFEMSKA SESTAVA OBRAZIL IN RAZVRSTITEV OBRAZILNIH MORFEMOV

Obrazilo je lahko enomorfemsko ali več kot enomorfemsko (dvomorfemsko, več kot dvomorfemsko).

ENOMORFEMSKA OBRAZILA so po izvoru in razvrstitvi (distribuciji) treh tipov:

1. Priponska obrazila (BPo + Op) so pretvorba

- jedrnega dela SPo, x_1 , se pravi zaimka ali glagolskega primitiva
→ tvorjenke so **navadne izpeljanke (In)**: *misl-ec, uč-(i)telj, sosed-ski, gor-ski, gozdar-ski, gozdar-i-ti, god-ova-ti*
- odvisnega dela SPo, x_2 ;
→ tvorjenke so **modifikacijske izpeljanke (Im)**: *roč-ica/rok-ica; medved-ek, korak-c-ati, drob-c-en, lep-ši*
- besedotvorna podstava je zmeraj na levi, priponsko obrazilo pa vedno na desni strani: *dekan-at; grič-ek*

2. Predponska obrazila (Opr + BPo) so pretvorba odvisnega dela SPo, x_2 ;

- tvorjenke so **sestavljene (Se)**: *iz-pisati, pra-domovina, anti-fašist, ne-moralen*

- predponsko obrazilo je vedno na levi strani in je enomorfemsko, na desni je besedotvorna podstava: *pre-pisati; pre-parirati*
3. **Medponška obrazila (BPo- + Om + -BPo)** so pretvorba slovničnega (podrednega) pomena SPo;
- tvorjenke so **medponškoobrazilne zloženke (Z_{Om})**: *sever-o-vzhod, kin-o-dvorana, golf-ø-igrišče*
  - 1. del besedotvorne podstave + medponško obrazilo + 2. del besedotvorne podstave; *bruc-ø-major*

DVOMORFEMSKA OBRAZILA so glede na razvrstitev svojih sestavnih morfemov dveh tipov:

1. **Predponško-priponška obrazila (O = Pr + P)**, so sestavljena iz predpone, kjer gre za pretvorbo slovničnega pomena, sestavljenega iz predloga in njemu ustrezne končnice, ter pripone, pretvorbe zaimenskega jedra oz. glagolskega primitiva; predpona se razvršča levo od BPo, pripona desno;
  - gre za **tvorjenke iz predložne zveze (Tpz)**: pri tvorjenkah iz predložne zveze imamo predpono (morfem) in pripono (morfem), a pri obeh še nimamo obrazila, samo morfem; obrazilo dobimo šele, ko damo oba morfema (pripono in predpono) skupaj. Predpona ni enakovredna predponskemu obrazilu, kot je npr. pri *pra-domovini*, enako velja za pripono – če hočemo dobiti obrazilo, ju moramo združiti: **Pr + BPo + P**: *pri-mor-je, pod-nož-je, o(b)-bre(ž)-ni, pred-pas-a-ti*
2. **Medponško-priponška obrazila (O = M + P)**, so sestavljen iz medpone, pretvorbe slovničnega pomena - predloga in končnice, ter pripone, pretvorbe zaimenskega jedra oz. glagolskega primitiva; medpona se razvršča znotraj BPo, kar pogojuje njeno dvodelnost, pripona desno od nje;
  - tvorjenka je **medponško-priponška zloženka (Z_{m-p})**: 1. del besedotvorne podstave, medpona (morfem, ne pa medponško obrazilo), 2. del besedotvorne podstave, pripona: **BPo₁ + M + BPo₂ + P**: *čas-o-pis-ø* (glasovno prazna pripona), *dolg-o-las, bacil-o-nos-ec, dobr-o-srč-en, cesn-o-promet-ni, gost-o-besediti*

VEČ KOT DVOMORFEMSKA OBRAZILA

Medponško obrazilo je lahko več kot dvomorfemsko, najmanj pa enomorfemsko, ko gre za priredne zloženke; lahko gre torej za enomorfemsko medponško obrazilo ali pa za obrazila, sestavljena iz več medpon; po izvoru so tovrstna obrazila slovničnopomenska iz prirednega veznika {in};

- Tvorjenke so **priredne zloženke (Z_{pri})**: **BPo₁+M₁+BPo₂+M₂+BPo₃+M₃+BPo₄ ...**; *slovensk-o-anglešk-o-nemški, bel-o-modr-o-rdeč, italijansk-o-slovensk-o-nemški*

9. STOPNJE TVORJENOSTI

Besedotvorna podstava je lahko:

- Netvorjena (enomorfemska):
- Tvorjena

Stopenjsko besedotvorje obravnava skupine tvorjenk, ki so razporejene ob netvorjeni besedi, iz katere so neposredno oz. posredno nastale nove tvorjenke. Ker imajo tvorjenke najmanj en morfem več, kot netvorjenke, poznamo več stopenj tvorjenosti. Višjestopenjska tvorjenost je vezana na spremembo besedne vrste ali na spremembo besedotvornega pomena. Primer višjestopenjske tvorjenosti je, ko iz samostalniške zloženke z ničtim oziroma končniškim obrazilom tvorimo pridevnik s priponskim obrazilom $-(e)n(-i)$: bakrorez- $\emptyset$ -(e)n-i ← (tak) v zvezi z brakrorezom. Za število stopenj ni formalnega kriterija.

	Besedotvorna podstava + obrazilo						
(0. stopnja)	(uk)						
1. stopnja	uči	telj					
2. stopnja	uči	telj	išče				
3. stopnja	uči	telj	išč(e)	ni			
4. stopnja	uči	telj	išč(e)	n(i)	ik		
5. stopnja	uči	telj	išč(e)	n(i)	ik	(š)ki	
6. stopnja	uči	telj	išč(e)	n(i)	ik	(š)k(i)	ost

10. VZPOREDNA TVORBA, POIMENOVALNA TIPOLOGIJA ŽENSKIH OSEB

Iz iste BPo se lahko tvori več istostopenjskih tvorjenk. BPo ostaja nespremenjena, dodajajo pa se ji različna obrazila, npr. glede na spol. Da je tvorjenost istostopenjska, se BPo doda enako številov obrazil, ki tvorijo različne besede. Npr: *dolgovez-n-ik/-ica*; *bogoklet-n-ik/-ica*; *jasnovid- $\emptyset$ -ec/-ka*

Gre za dva problemska sklopa:

- Tvorba ženskih poimenovanj
- Stilistika; obrazila kot nosilci stilne informacije (npr. slabšalno, izbira obrazil je pomembna)

1. Stilistika morfemov

- *pis-ar/-ec/-un/-atelj*
- *bab-še/-ura*
- *knjig-o-vez-0/-ec*
- *vroč-ica/-ina*
- *fant/-e/-ina*
- *mož/-ina/-ak*

2. Pomenska izbirnost istostopenjskih tvorjenk – primeri

a) Poklicna/intelektualna dejavnost

- BPo iz poimenovanje oseb moškega spola: lektor-ica, ravnatelj-ica, kirurg-inja, matematič-ar-ka
- Vzporedna tvorba: osebe moškega/ženskega spola: izdelova-lec/-ka, prodaja-lec/-lka

b) Poklicna ali kaka druga fizična dejavnost

- BPo iz poimenovanja oseb moškega spola: stražar-ka, mizar-ka, monter-ka
- Vzporedna tvorba: čistil/-ec/-ka; rej -ec/ka, lov -ec/-ka

c) LASTNOST: duševna, značajska, izvirajoča iz določenih opredelitev stanja BPo iz poimenovanja

- Alkoholik-ar/-ka, veseljak-inja

d) TELESNE LASTNOSTI načeloma iz BPo

- blondin -ec/-ka, star -ec/-ka, črn -ec/-ka

e) PREDMETNOSTNA referenca je vezana na osebe ženskega spola glede na:

- Biološko: noseč-nica, (po)rodn-ica, doji-lja
- Poimenovanja poklicev žensk (družbeni vzorci): šivilja, uršulinka

f) POIMENOVANJA srednjega spola za OSEBE OBEH SPOLOV: gobezdalo, jezikalo, čakalo

g) Poimenovanja so sicer ženskega spola, vendar so kot lastnostne oznake načeloma za oba spola (v povedkovi rabi): čveka, prismoda, blebetulja

11.SKLADENJSKA PODSTAVA – DEFINICIJA

Skladenjska podstava je nestavčna podredna besedna zveza (s predvidljivo izjemo), katere predmetno- in slovničnopomenske sestavine so pretvorljive v tvorjenko. SPo je enota besedotvorne skladnje: *drev-o-red* ← *red* {iz} *drev(es)* {-∅}, { } → -o-; *drev- + -o- + -red*

To, da je vsaka tvorjenka dvodelna, določa bistveno lastnost skladenjske pretvorbene variante tvorjenke – skladenjske podstave; ta je vedno podredna (nestavčna) besedna zveza, razen pri zloženkah s samo medponskim obrazilom oz. medpono, ko je skladenjska podstava lahko tudi priredna, npr. *rdeče-bel* ← *rdeč* {in} *bel*, { } → -e-. Skladenjska podstava, pretvorbena varianta tvorjenke, je torej enota besedotvorne skladnje s podredno strukturo (s predvidljivo izjemo), ki jo lahko zapišemo x^1/x_2 ali x^2/x_1 , pri čemer je x_1 jedro skladenjske podstave in x_2 njegov razvijajoči oz. dopolnjujoči člen, torej **SPo** → x^1/x_2

2.

1. MERILA ZA DOLOČANJE TEMELJNIH BESEDOTVORNIH POSTOPKOV

V skladenjskem besedotvorju imajo obrazilno pretvorbena-besedotvorne vrednost vse tri tvorne prvine skladenjske podstave:

- Jedro x_1
- Odvisni del x_2
- Podredno slovnično razmerje med njima (vezniki, predlogi, končnice)
  - Pri prirednih zloženkah (*belo-moder*), se obrazili priredno vezalno razmerje – priredni veznik in.

Glede na to, katera sestavina skladenjske podstave od omenjenih treh – jedro, odvisni del, samo slovnični pomen – se pretvarja v obrazilo, je mogoče ločiti tri strukturne tipe podredne skladenjske podstave, ki jih označimo z (a) do (c), in en tip iz priredne, označen s (č):

- Tvorjenke tipa a (In, Tpz, Zm-p)
- Tvorjenke tipa b (Zmo)
- Tvorjenke tipa c (Im, Se)
- Tvorjenke tipa č (Zprir)

TVORJENKE TIPA A

Pri tvorjenkah tipa (a) se v priponsko obrazilo ali pripono pretvarja **jedrni del SPO** in njen slovnični pomen. Mednje uvrščamo:

- **navadna izpeljava** (a_1),
besedotvorna vrsta, pri kateri se pretvarja v obrazilo jedro skladenjske podstave (zaimek ali glagolski primitiv) z ustreznim slovničnim pomenom: *misl-ec* ← [tisti, ki *misli* [-ø], [] → -ec; *kralj-eva-ti* ← [biti] *kralj* [-ø], [] → -eva-ti
- **tvorjenje iz predložne zveze** (a_2) in
besedotvorna vrsta, pri kateri se pretvarja v pripono jedro skladenjske podstave z ustreznim slovničnim pomenom, v predpono pa predlog z ustrežno končnico: *za-peč-ek* ← [tam, kjer je] {za}peč{-jo}, {} → za-, [] → -ek
- **medponsko-priponsko zlaganje** (a_3).
besedotvorna vrsta, pri kateri se pretvarja v pripono jedro skladenjske podstave z ustreznim slovničnim pomenom, v medpono pa slovnično razmerje med predmetnopomenskima besedama v skladenjski podstavi: *vrv-o-hod-ec* ← [tisti, ki] *hodi*[-ø] {po} *vrv*{-i}, [] → -ec, {} → -o-

TVORJENKE TIPA B

Gre za samostalniške medponskoobrazilne zloženke. V medponsko obrazilo se pretvarja **slovnični pomen SPO**, ki vedno izraža podredno razmerje med dvema samostalnikoma. Gre torej za tvorjenke iz podredne samostalniške zveze.

- **medponskoobrazilno zlaganje**
besedotvorna vrsta, pri kateri se pretvarja v (medponsko) obrazilo slovnično razmerje med predmetnopomenskima besedama v skladenjski podstavi: *avt-o-garaža* ← {za} *avt*{-o}, {} → -o-

TVORJENKE TIPA C

- modifikacijska izpeljava (C₁)

(modifikacijska) besedotvorna vrsta, pri kateri se pretvarja v obrazilo kakovostni pridevnik (merni *velik/majhen*, relativne ocene *pozitiven/negativen*), količinska pridevniška beseda *več/veliko* ali tem pomenskom skupinam ustrezna prislovna beseda iz skladijske podstave: *brat-ec* ← [majhen/ljubek] *brat[-∅]*, [ ] --< -ec

- sestava (C₂)

(modifikacijska) besedotvorna vrsta, pri kateri se pretvarja v obrazilo vrstni pridevnik ali predvsem krajevni, pa tudi časovni in načinovni prislov iz skladijske podstave: *pod-predsednik* → [nižji] *predsednik*, [ ] → *pod-*; *iz-pisati* ← *pisati* [iz], [ ] 'ven' → *iz-*

TVORJENKE TIPA Č

- priredno zlaganje

v skladijski podstavi je priredno razmerje, npr. *slovensk-o-nemški* ← *slovensk{-i in} nemški*, { } → -o-, *slovensk-*, -nemški.

2. MERILA ZA DOLOČANJE PODSKUPIN ZNOTRAJ TIPA (A) IN (C)

3 podvrste glede na to, koliko predmetnopomenskih besed je v x₂=prilastkov odvisnik (vsi: P/OP < x₁)

In – v x₂ je ena sama predmetnopomenska beseda, lahko predložna BPO iz gl., sam., prid. *delavec*

- **A₁ navadne izpeljanke (In):** Najpogostejša besedotvorna (pod)vrsta v slovenščini, v skladijski podstavi je ena predmetnopomenska beseda, lahko je tudi predložna.

Samostalniške tvorjenke: BPO iz glagola, samostalnika, pridevnika

- **iz gl.** uči-telj → [tisti, ki] uči [-∅];
- **iz prid.** bel-ec → [tisti, ki je] bel[-∅];
- **iz sam.** gozd-ar → [tisti, ki je povezan z] gozd[-om]; [ ] → -ar, gozd-

Pridevniške tvorjenke:

- **iz sam.** sosed-ski ← [ta, ki je v zvezi s] sosed[-om]; [ ] –ski, sosed-

Glagolske tvorjenke:

- **iz sam.** gozdar-iti ← [biti] gozdar[-∅]; [ ] → -iti, gozd-ar-

- **A₂ tvorjenke iz predložne zveze (Tpz):** v Spo (x₂) je obvezna predložna zveza

Samostalniška tvorjenka:

- brez-dom-ec ← [tisti, ki je] {brez} dom{-a}, [ ] → -ec, { } → brez-, -dom-

Pridevniška tvorjenka:

- pod-streš-ni ← [ta, ki je] {pod} streh{-o}, [ ] → -ni, { } → pod-, -streš-

glagolska tvorjenka:

- ob-kol-i-ti ← [dati] kol[-e] {ob}, [ ] → -i-ti, { } → ob-, -kol- → glagol gre v pripono

- **A₃ medponsko-priponske zložanke (Zm-p):** obvezno 2 predmetnopomenski besedi, ki sta v podredni zvezi

Če imamo v prilastkovem odvisniku 2 predmetnopomenski besedi, ki sta v skladijskem podrednem razmerju

Samostalniška tvorjenka:

- Čud-o-del-ec ← [tisti, ki] dela[-∅] čud{-o}; [ ] → -(e)c, { } → -o-, čud-, -del-

Pridevniška tvorjenka:

- Bel-o-las-∅ ← [tak, ki je] bel{-ih} las{-∅}

- **C₁ – modifikacijske izpeljave (Im):** Lahko vsi drugi pridevniki, razen vrstnih.

Samostalniške tvorjenke:

- veliko jelenov = jelenjad) → gre za modifikacijske izpeljanke

Pridevniške tvorjenke:

drob-c-en ← [zelo] droben, [] → -c-, drob-, -en → ti pokrivajo vsa stopnjevanja pridevnikov

Glagolske tvorjenke:

korak-c-ati ← [drobno] korakati, [] → -c-, korak-, -ati

- **C₂ – modifikacijske sestavljenke (Se):** vrstni pridevnik (prostorska ali časovna določila)

Samostalniške tvorjenke:

- pra-domovina ← [nekdanja] domovina, [] → pra-, -domovina; gre za sestavljenke

Glagolske tvorjenke

- prislov časa: pred-pripraviti ← [prej] pripraviti, [] → pred-
- prislov kraja: na-pisati ← pisati [na] 'zgoraj', [] → na; pre-bosti 'skozi'

Pridevniške tvorjenke:

pra-star ← [zelo] star

3. NAVADNA IZPELJAVA SAMOSTALNIKOV IZ GLAGOLOV – PO BESEDOTVORNIH POMENIH

Ločimo vseh 7 besedotvornih pomenov (pretvorba pomenske podstave povedi – propozicija):

- **Dejanje:** [to, da] Glag_(oseb. oblika) [] → Op/P: *beg-ø, dogod-ek, obsod-ba, moli-tev, plava-nje, ognj-e-met-ø, brat-o-ljub-je; -ø, -(e)c, -aj, -ljaj, -(e)k, -ež*
- **Vršilec dejanja:** [tisti, ki]_{+ž} Glag_(oseb. oblika) [] → Op/P: *misl-ec, ded-ič, ded-inja, nosil-ec, bor-ec, bor-ka, kuh-ar, dom-o-ljub-ø, korist-o-lov-ec, čud-o-del-ec; -ø, -ja, -aj, -(e)c, -ist*
- **Predmet dejanja:** [tisti, ki]_{-ž} Glag_(oseb. oblika) [] → P/Op: *nosil-ec, grel-ec, kaza-lec, enač-aj, klic-aj, bod-ež, most-o-bran-ø; -ø, -(e)c, -aj, -ilec, -ator*
- **Rezultat dejanja:** [to, kar] Glag_(oseb. oblika) [] → P/Op: *pis-anje, cur-ek, doda-tek, poved-ø, cvr-tje, žaga-nje, čas-o-pis-ø; -ø, (e)c, (e)k, -tek, -aj*
- **Sredstvo dejanja:** [to, s čimer] Glag_(oseb. oblika) [] → P/Op: *pis-alo, hujš-alo, mehča-lo, cepi-vo, neti-vo, daljin-o-mer-ø, kol-o-maz-ø; -ø, -alo, -ilo*
- **Mesto dejanja:** [tam, kjer] Glag_(oseb. oblika) [] → P/Op: *krž-išče, igr-išče, dom-o-vanje, gost-ilna, voz-išče, sluh-o-vod-ø, pesk-o-kop-ø; -ø, -ač, -(e)k, -ik, -ež*
- **Čas dejanja:** [tedaj, ko] Glag_(oseb. oblika) [] → P/Op: *praz-nik, post-ø, žet-ev, list-o-pad-ø, vin-o-tok-ø; -ø*

4. NAVADNA IZPELJAVA SAMOSTALNIKOV IZ PRIDEVNIKOV IN SAMOSTALNIKOV – PO BESEDOTVORNIH POMENIH

a) IZ PRIDEVNIKOV

1. **Lastnost, stanje:** [to, da je] Prid [] → P/Op *bled-ost, hud-oba, bled-ic, hitr-ica, hitr-ost, izgnan-stvo; -oba, -ota, -ost, -ica, -ina*

2. Nosilec lastnosti, stanja: [tisti, ki je]_{ž+} Prid [] → P/Op: *bel-ec, hud-ič, debel-uh, divj-ak, dolg-in; -(e)c, -ič, -uh, -ak, -in*

3. Nosilec stanja: [tisti, ki je]_ž Prid [] → P/Op *belj-ak, medenj-ak, jutranj-ik, maslen-ec, mlad-ica, krivulja, apnen-ec; -(e)c, -ič, -ik*

4. Mesto dejanja:[tam, kjer je] Prid [] → P/Op *cvetličnjak, travn-ik, ribn-ik, molitven-ik, leden-ica;-(j)ak, -ik*

5. Čas dejanja: [tedaj, ko je] Prid [] → P/Op *mlad-ost, pust-ø, silvester-ø, delovn-ik, star-ost*
BPo Sam ← Sam

b) IZ SAMOSTALNIKOV

1. Nosilec lastnosti/povezave: [tist-a/-i/-o, ki je s čim v zvezi]_{ž+} Sam [] → Op/O

1.1 – ž+, ki ima s čim opraviti: *gimnazij-ec, flaut-ist, čebel-ar*

1.2 – prebivalec: *Avstrijec, deželan, banjan*

1.3 – član: *frančiškan, parnasovec, čitalničar*

1.4 – nosilec značilnosti: *grbec, nosan*

2. Nosilec lastnosti/povezave: [predmet, ki ima s čim opraviti] _{ž-} Sam [] → Op/O. *severnik (veter), dolenjec (avtobus), bohoričica*

3. Lastnost/stanje: [to, da je] Sam [] → Op/O: *sosedstvo [← to, da je sosed], otročarija [← to, da je otrok], hudobija*

4. Mesto dejanja: [tam, kjer]; dekanat ← *tam, kjer je dekan, imenik, cenik, bombonjera, zapeček, območ-je [tam, kjer je] moč ob*

5. Čas dejanja: [tedaj, ko]; *sušec ← tedaj, ko je suša, traven, miklavž*

5. NAVADNA IZPELJAVA PRIDEVNIKOV IZ SAMOSTALNIKOV – PO POMENSKIH SKUPINAH PRIDEVNIKOV

Izsamostalniške pridevniške besede imajo pripone, ki izkazujejo svojilnost, povezanost, snovnost, obilnost in bolezensko stanje.

1. Kakovostna pridevniška beseda

1.1 Prava kakovostna pridevniška beseda

a) Pridevniki stanja: Pridevniki, ki izražajo bolezensko stanje oz. proces, npr. jetičen, tifusen, mrzličan ... Vendar moramo pri teh primerih izhajati iz pridevnika stanja bolan + predložnega določila oz. glagola bolovati + predložnega določila: garjav ← bolan/boluje za garjami, jetičen ← bolan/boluje za jetiko

b) Snovni pridevniki: Imajo frazni položaj pred vrstnimi: lepa rdeča rezljana lesena (otroška igrača). Pomensko jih motivira samostalnik, in sicer v vlogi predložnega roditeljskega prilastka: lesen ← iz lesa, železen ← iz železa, kovinski ← iz kovine, betonski ← iz betona, kamnit ← iz kamna (takšna pretvorba je sicer značilna tudi za vrstne pridevnike, a na uvrstitev snovnih pridevnikov med kakovostne je vplivala predvsem ustreznost vprašalnice kakšen).

c) Pridevniki podobnosti: kupolast, čebulast ...

č) Pridevniki prisotnosti česa oz. obilnosti: bradat, čokat, bolhat ...

2. Vrsta pridevniška beseda

Iz samostalniški vrstni pridevniki so pretvorljivi v:

- *Brezpredložni rodilnik*: asketsko življenje ← življenje asketov, indijski poglavar ← poglavar Indijancev, imenski seznam ← seznam imen (pretvorba v brezpredložni rodilnik pridevniških prilastkovnih zvez z glagolniško odnosnico ima izhodišče v glagolski zvezi).
- *Predložni rodilnik*: bavarsko pivo ← pivo z Bavarske, češki porcelan ← porcelan s Češke, domovinska ljubezen ← ljubezen do domovine ← ljubiti domovino.
- *Predložni tožilnik*: aranžerska šola ← šola za aranžerje, cigaretni papir ← papir za cigarete.
- *Mestnik*: gangsterski film ← film o gangsterjih, alpsko rastlinstvo ← rastlinstvo v Alpah, dunajske gostilne ← gostilne na Dunaju
- *Orodnik*: ladijski prevoz ← prevoz z ladjo, ahatni prstan ← prstan z ahatom.

2.1 Vrsta izvojljni pridevniki

2.1.1 Vrsta izimenski pridevniki: Tvorjeni so v glavnem iz lastnih imen s priponskimi obrazili –ov, -ev, -in, -ski, -ški, -ji):

a.) nekaj je imenovano po izumitelju: papinov lonec ← lonec (od) Papina, rentgenski aparat, glavberjeva sol, pitagorov izrek, blagajev volčin;

b.) nekaj je tipična lastnost koga, česa, podobno komu čemu: ahilova peta ← peta (od) Ahila ← peta, značilna za Ahila, avgijev hlev, ariadnina nit, sifovo delo, marijini laski ...

2.1.2 Vrsta splošni izvojljni pridevniki (zajemajo tisto skupino pretvorbene homonimnih pridevnikov, ki se pojavljajo v stavčni strukturi kot prilastek tožilniškega predmeta takrat, kadar imamo v stavku tudi svojilni dajalnik): (Ukradli so mi) očetovo uro ← (njihova kraja moje) očetove ure ← ure, ki sem jo imel od očeta/ki jo je dal oče meni

2.2 Vrsta jedrnovariantni pridevniki

2.2.1 Vrsta neglagolniškojdrni pridevniki

a) Vrsta posrednonamenski pridevniki

Vrsta posrednonamenski nehomonimni pridevniki: Ti pridevniki niso homonimni s svojilno pomensko skupino, tvorjeni so navadno iz glagolnikov in samostalnikov, ki so povezani z glagolskim dejanjem: nogometno igrišče ← igrišče za nogomet ← igrišče za igranje nogometa/na katerem se igra nogomet, filmska kamera ← kamera za film(anje), informacijsko gradivo ← gradivo za informacije, analitični postopek ← postopek za analizo

Vrsta posrednonamenski homonimni pridevniki: Homonimni s pomensko svojilno skupino, tvorjeni iz neglagolniških samostalnikov: šolsko igrišče ← igrišče za šolo, konjski hlev

2.2.2 Vrsta glagolniškojdrni pridevniki

a) Vrsta sredstveni pridevniki so iz predložnega orodnika: ladijski prevoz ← prevoz z ladjo, mikroskopski pregled, magnetni zapis, lesna trgovina, instrumentalni koncert

b) Vrsta predmetni pridevniki (podstava je brezpredložni rodilnik): tovorni prevoz ← prevoz tovora, gozdni nadzor, osebna kontrola, družbena zaščita

2.3 Vrsta izprislovni pridevniki

2.3.1 Vrsta pridevniki smeri delovanja so vezani so na glagolniške oz. lastnostne samostalnike, preko pojmovnih samostalnikov so tvorjeni iz mernih pridevnikov, so iz

predložnega tožilnika v vlogi prislovnega določila kraja: debelinski prirastek ← prirastek v debelino, dolžinsko raztezanje, globinska razsežnost

2.3.2 Vrstni pridevniki okoliščin

a) Vrstni pridevniki nahajanja, obstajanja

Vrstni krajevni pridevniki nahajanja, obstajanja: alpsko rastlinstvo ← rastlinstvo v Alpah, dunajske gostilne ← gostilne na Dunaju, kraški izvir, gorske živali, morski promet

Vrstni časovni pridevniki nahajanja, obstajanja: Podstava izraža časovnost obstajanja: zimsko igrišče ← igrišče v zimi, aprilski sejem, jesenski dež, avgustovska vročina

b) Vrstni izhodiščni pridevniki (izražajo krajevno ali časovno izhodišče)

Vrstni krajevni izhodiščni: bavarsko pivo ← pivo z bavarske, idrijska čipka, češki porcelan, močvirna megla, japonski avtomobili

Vrstni časovni izhodiščni: srednjeveška plastika ← plastika iz srednjega veka, mladostni spomin, baročni kip, romanska cerkev

2.4 Vrstni videzni pridevniki

2.4.1 Vrstni spremstveni pridevniki (nastali iz predložnega orodnika): hudourniška pokrajina ← pokrajina s hudourniki, briljantni prstan, mlečni riž, naglasno mesto, industrijsko področje, acetilenski gorilnik, bencinski kuhalnik, električni aparat

3. Svojlina pridevniška beseda

3.1 Pravi svojlilni pridevnik

a) Lastninskosvojlilni pridevnik: Povedkov glagol imeti v drugostopenjski pretvorbi izraža, da je kdo lastnik česa: bratovo posestvo ← posestvo (od) brata ← brat ima (poseduje) posestvo, družbeno premoženje ← premoženje (od) družbe, občinska stavba ← stavba (od) občine

b) Nelastninskosvojlilni pridevnik

Sestavinskosvojlilni pridevnik: Povedkov glagol imeti izraža, da je kaj sestavni del koga, česa: ježeva bodica ← bodica (od) ježa ← jež ima bodico ← bodica je del ježa

Razmernosvojlilni pridevnik

- Razmernotejanski pridevnik: Jedro navadno poimenuje nosilca dejanja: gozdni čuvaj ← čuvaj (od) gozda/čuvaj gozdu ← kdor čuva gozd, hišni gospodar ← gospodar (od) hiše/gospodar hiši

- Razmernostanjski pridevnik: Jedro poimenuje nosilca stanja: očetov brat ← brat (od) očeta/očetu brat ← oče ima brata

3.2 Nepravi svojlilni pridevnik

a) Nepravi svojlilni dejanski: Drugostopenjska podstava, ki ima obliko glagolskega stavka z motivirajočim samostalnikom kot osebkom, izraža, komu, čemu je jedro dejanje pripisovano: očetovo delo ← delo (od) očeta ← oče dela, gospodarski razvoj, blagajniško poslovanje

b) Nepravi svojlilni stanjski: Ddrugostopenjski pretvorbi z glagolom imeti v povedku sledi še tretjestopenjska z razvidnim stanjskim oz. lastnostnim pomenom povedkovnega pridevnika: očetove izkušnje ← izkušnje (od) očeta ← oče ima izkušnje ← oče je izkušen, njegov smisel za humor ← ... ← je humorističen

6. NAVADNA IZPELJAVA PRIDEVNIKOV IZ GLAGOLOV, PRISLOVOV IN PRIDEVNIKOV – PO POMENSKIH SKUPINAH PRIDEVNIKOV

IZ GLAGOLA

1. Kakovostna pridevniška beseda

Prava kakovostna pridevniška beseda

- a) Pridevniki stanja
  - naklonski: šepav ← tak, ki šepa; likalen ← tak, ki lika
  - dejanje, stanje → deležnik: govorec ← tak, ki govori, hrepeneč
  - stanje (prej ni treba dejanja): bloden ← tak, ki blodi, negiben

2. Vrstna pridevniška beseda

Vrstni jedrnovariantni pridevniki

Vrstni neglagolniškojdrni

- a) Vrstni namenski pridevniki:
  - dvigalni mehanizem ← mehanizem za dviganje, šivalni stroj ← stroj, s katerim se šiva, drgalna krtača, gugalni stol, brizgalna cev, črpalna naprava, drsalni čevlji, celilno mazilo, mehčalno sredstvo

IZ PRISLOVA

1. Vrstna pridevniška beseda

To so pridevniki, odvisni od govornega dejanja. Nastali so iz krajevnih in časovnih prislovov, gre za posredni denotat – prek besedotvornopodstavnega prislova – vezan na določene okoliščine; te pridevnike označujemo $Prid_{v2}$, npr. zgoraj – zgornji, spodaj. Pri tej skupini gre skratka za relativno prostorsko, časovno orientacijo glede na govorečega (prostor) ali samo govorno dejanje (čas); pridevniki, ki izražajo prostorsko-časovno orientacijo, neodvisno od GD, npr. sever – severni, srednji vek – srednjeveški ne sodijo v obravnavano pomensko skupino, ampak med pridevnike, nastale iz samostalnika, glagola, drugih pridevnikov, označimo jih pa $Prid_{v1}$. Kot kaže so lahko v podstavi $Prid_{v2}$ lahko samo prislovi nahajanja, obstajanja v prostoru, času, ne pa tudi morda smeri gibanja, približevanja ipd.: zgornji, spodnji, zunanji, notranji, zadnji, tukajšnji, sprednji, jutrišnji, včerajšnji, lanski, letošnji, sedanji, tedanji ipd. Prostorska in časovna aktualizacija imenske zveze je v besedilu vezana na govorečega oz. govorno dejanje.

Vrstni izprislovni pridevniki 2

- a) Krajevni pridevnik: bližnji predmet ← predmet, ki je blizu, dolnja soba ← soba doli, gornji stanovanca, nasprotni breg
- b) Časovni pridevnik: lanski dohodek ← dohodek lani, hkratni prihod, prejšnji denar.

IZ PRIDEVNIKA

Vrstni ($Prid_{v1}$) pridevnik iz kakovostnih in mernih; Med konverzne vrstne pridevnike lahko preidejo npr. vse pomenske skupine zlasti netvorjenih lastnostnih, vendar še pogosteje pridevniki barve in merni pridevniki, npr. beli fosfor, beli žar, lahki bencin, čisti bencin, črni bor, rdeči bor, rdeča leska, mrtva lega idr., to ni poseben besedotvorni tip, vse gre po navadni izpeljavi, iz kakovostnih pridevnikov vedno s (predvidljivim) končniškim obrazilom -i, -a, -o. Obrazilo je dvofunkcijsko = obrazilna končnica oz. končniško obrazilo: črni kruh, mrtva straža, globoko morje. S samostalniškim jedrom tvorijo SBZ, v žargonu lahko celo samo ena

beseda: fizičarka, cirkularka Ne stopnjujejo se, lahko se, ampak to je le zveza leksemov. Načeloma ne prehajajo v povedkovo določilo. Nimajo desnih dopolnil. Za besedotvorje, temveč le za junksijo pridevnika; lahko tudi SBZ: deset zapovedi.

7. NAVADNA IZPELJAVA GLAGOLOV IZ SAMOSTALNIKOV IN PRIDEVNIKOV

V skladijski podstavi se namesto zaimka pojavlja t. i. proverb (ali glagolski primitiv) → gre za glagole, ki so najbolj pomensko široki (tipi delati, biti, imeti, dati in postati). Gre za glagole, ki se obnašajo pri pretvorbenem postopku enako kot zaimki, pretvarjajo se v pripono ali priponsko obrazilo.

IZ SAMOSTALNIKOV

a) Delati:

SPo ← [delati] Sam_[4, 6]

- Tožilniška vezava implicira rezultat dejanja (need. – ponavljajnost dejanja; ed. – trajnost): brazdati ← [delati] brazd[-e], [] → ati, brazd-; gubati; filmati
- Orodniška vezava, mogoče bi bilo govoriti o sredstvu dejanja: plužiti ← [delati s] plug[-om], [] → iti, plug; plug-+iti (palatalizacija g → ž); kositi

b) **Biti:** S samostalnikom ustvarja povedkovodoločilno ujemalnost – samostalnik je imenovalniški in – primičnost

SPo ← [biti] Sam_[1]

- Povedkovodoločilno razmerje vsebuje pomen *L/dejavnosti*: SPo ← [biti] Sam_[1] [] → Op, Sam → BPo; kraljevati ← [biti] kralj[-ø], [] → -eva-ti, kralj-; cesarjevati; v SPo je lahko tudi drugotni pomen (podobnost): SPo = [biti kot] Sam_[1]: burjati ← [biti kot] burj[-a]
- Primik v SPo z jedrom biti povzroča okoliščinski, in sicer krajevni pomen (*Md*) – biti pomeni obstajati, nahajati se; SPo = [biti] Sam_[5]; gnezd-i-ti ← [biti v] gnezd[-u], cestovati, orkestrirati, četovati

c) Dati

- Pomen, ki ga implicira tožilniška vezava, je še najbližje pomenu dejanja (De), SPo ← [dati] sam_[4]: etiketirati ← [dati] etiket[-o/-e], apostrofirati, financirati, argumentirati, dokumentirati, blagosloviti, glasovati, pečatiti
- Primik v SPo povzroča okoliščinski, krajevni prislov (*Md*), SPo ← [dati] Sam_[-1]: ekranizirati ← [dati na] ekran[-ø], filtrirati ← [dati skozi] filter[-ø], cementirati ← [dati v] cement[-ø], barbarizirati, garažirati, opažiti

č) Imeti

- Pomen je lastnostni, SPo ← [imeti] Sam_[4]: godovati, praznovati, dolgovati, čustvovati, monopolizirati, domnevati

d) Postati

- V SPo je povedkovodoločila ujemalnost, pomen lastnostni, SPo ← [postati/postajati] Sam_[1]: doktorirati, daniti, hlapeti, apneti

IZ PRIDEVNIKOV

V SPo je x_2 kakovostni pridevnik, besedotvorna podstava je torej iz pridevnika; SPo implicira pomen dejanja (De). V SPo je skladijskodoločilna ujemalnost; SPo $\leftarrow$ [biti] Prid_[K]. Jedrna glagola sta naslednja:

- a.) biti, divj-a-ti $\leftarrow$ [biti] divj[-i], hudovati se, bosopetiti, lenariti
- b.) postati/postajati, bled-e-ti $\leftarrow$ [postajati] bled[- $\emptyset$], debeleti, drveneti, besneti, blazneti, glušiti, bogateti, ledeneti

Vsaj v pomenski podstavi je pridevnik v vlogi povedkovega prilastka, ki razvija poleg glagola še neizražen tožilniški predmet. Jedrni glagol je delati; SPo $\leftarrow$ [delati (kaj)] Prid_[K], npr. črn-i-ti $\leftarrow$ [delati (kaj)] črn[-o], germanizirati, greniti, hrabriti, dobriti, čistiti, krotiti, mokriti.

V SPo so lahko tudi stopnjevani (modificirani) pridevniki, npr. daljšati $\leftarrow$ [delati (kaj)] daljš[-e], boljšati, hujšati, goršati, krajšati. Ljubkovati $\leftarrow$ [imeti za] ljubk[o]

8. SAMOSTALNIŠKE IN PRIDEVNIŠKE TVORJENKE IZ PREDLOŽNE ZVEZNE

Predmetnopomenska beseda SPo je vedno v predložnem sklonu. Značilna je dvomorfemska obrazilna, v pripono se pretvarja jedro z ustrezno vezniško besedo, v predpono pa predlog z ustrezno sklonsko končnico.

1. Samostalniške tvorjenke

brez|dom|ec $\leftarrow$ [tisti, ki je] {brez} dom{-a}, [] $\rightarrow$ -ec, {} $\rightarrow$ brez-, -dom-
pri|les|je $\leftarrow$ [tam, kjer je] {pri} les{-u}, [] $\rightarrow$ -je, {} $\rightarrow$ pri-, -les-
podstrešje, nabrežje, zapeček

2. Pridevniške tvorjenke

brez|nos| $\emptyset$ $\leftarrow$ [tak, ki je] {brez} nos{-a}, [] $\rightarrow$ - $\emptyset$, {} $\rightarrow$ brez-, -nos-
podstrešni, primorski, priljuden, brezrok

9. MEDPONSKO-PRIPONSKO ZLAGANJE SAMOSTALNIKOV IN PRIDEVNIKOV

Medponsko-priponska zloženka (Z_{m-p}): Besedotvorna vrsta, pri kateri se pretvarja v pripono jedro SPo z ustreznim slovničnim pomenom, v medpono pa slovnično razmerje med predmetnopomenskima besedama v SPo. Obrazilo je vedno dvomorfemsko.

Zlaganje samostalnikov:

Vd: vrv|o|hod|ec $\leftarrow$ [tisti, ki] hod[-i] {po} vrv{-i}, [] $\rightarrow$ ec, {} $\rightarrow$ -o-

Md: kamn|o|lom- $\emptyset$ $\leftarrow$ [tam, kjer se] lomi[- $\emptyset$] kam{-en}

De: rib-o-lov- $\emptyset$ $\leftarrow$ [to, da] lovi[- $\emptyset$] rib{-e}

Zlaganje pridevnikov: Isti način kot zlaganje samostalnikov, samo da ga začinjemo s pridevniškim zaimkom/nastavkom, namesto samostalniškim. dolg|o|rok- $\emptyset$ $\leftarrow$ [tak, ki je] dolg{ih} rok{- $\emptyset$ }

Kakovostni rodilnik: bel|o|rok- $\emptyset$ $\leftarrow$ [tak, ki je] bel{-ih} rok{- $\emptyset$ }. Jedro SPo je prid. zaimek, v odvisnem delu je kakovostni rodilnik. Poimenovanje delov telesa, dolgotras, kratkonog. Vrstni prid. + sam. $\rightarrow$ denarn|o|gospodar|ski $\leftarrow$ [ta, ki je v zvezi z] denarn{im} gospodarstv{om}, cestn|o|promet|ni.

Gre za označevanje koga glede na kakovostno in količinsko lastnost njegovih sestavin: blagočuten, trdoživ → glagol, belorok, dolgolas → kakovostni pridevnik; denarnogospodarski, cestnoprometni → vrstni pridevnik.

Podredne **Zm-p** imajo določen del SPo lahko:

- a) Izglagolski: V prilastkovem odvisniku SPo je vedno polnopomenski glagol, ki se pretvarja v določeno sestavino → izglagolske zloženke
- b) Izsamostalniške: V SPo vedno nepolnopomenski glagol, ki se kot slovničnopomenske lastnosti obrazili → imenske zloženke

10. MEDPONSKO OBRAZILNO ZLAGANJE

Medponsko-obrazilne zloženke so tvorjenke tipa b, gre za zlaganje z medponskim obrazilom:

1. Om izrazno samostojno (-o/-): sever-o-vzhod, zob-o-zdravnik (Zahnartz)
2. Om je tisti, ki je homonimen s končnico (gre za tvorjenke obrazilno-končniške homonimije): volt-ø-meter, slovenij-a-les, avt-o-klepar, golf-ø-igrišče → vse tvorjenke z avtom, kinom, golfom so mlajšega tipa.

$x_1 \{/\} x_2, \{ \} \rightarrow Om \quad Zm: BPO_1 + Om + BPO_2$; vedno se obrazili le slovnični pomen: živin-o-zdravnik-ø ← zdravnik {za} živin{o}

Zloženke lahko delimo tudi na podlagi pomena, iz katerega so nastale:

1. predložni tožilnik – namembnost: kinooperater ← operater {za} kin{o}, generaloško
2. predložni rodilnik – izvornost, snovnost, sestavinskost: sladosok ← sok {iz} slad{a}, avtokolona
3. brezpredložni rodilnik (slovnični predmet): posojilodajalec ← [dajalec] posojil{a}, najemojemalec, pravobranilec ← branilec prav{-a}
4. mestnik – obstajanje, izvornost: jugovzhod, avtocisterna, Jugoslovan ← Slovan {na} jug{u}
5. orodnik – spremstvenost: basbariton, fluorovodik ← vodik {s} fluor{om}
6. rodilnik – svojilnost: arterioskleroza ← skleroza {od} arterij{e}

11. MODIFIKACIJSKA IZPELJAVA SAMOSTALNIKOV IN PRIDEVNIKOV

SAMOSTALNIKI

Modifikacijska samostalniška obrazila so pretvorba posameznih pridevniških prilastkov katere izmed temeljnih pomenskih skupin pridevnikov. V **priponsko** modifikacijsko obrazilo se pretvarjajo lastnostni pridevniki, in sicer se pravi kakovostni s pomenom pozitivne čustvene naravnosti „prijeten, simpatičen“ ali negativne čustvene naravnosti „neprijeten, nesimpatičen“ in razsežnostna prostorska pridevnika velik – majhen ali časovna star – mlad, ter količinski pridevnik (nedoločni števniki) več, veliko:

- otrok-ec ← prijeten[-ø] otrok, [] → -ec, otrok-;
- grič-ek ← [majhen] grič[-ø], [] → -ek, grič-;
- brin-je ← [veliko] brin[-ov], [] → -je, brin-;
- medvedek ← [mlad] medved

Prislov kot razvijajoči člen v primerjavi s sestavo pomensko ni drugačen, v bistvu gre za večjo ali manjšo razsežnost lastnosti, npr. bledikav ← [malo] bled, čistejši ← [bolj] čist, drobcen [zelo] droben

3.

1. MODIFIKACIJSKA IZPELJAVA GLAGOLOV

SPo obrazili razvijajoči člen x_2 . Razvrstitev modifikacijskega obrazila je priponska, in sicer pred obrazilo glagolske oblike. Glagolska pripona (sicer izražanje nedovršenosti) prevzame tudi besedotvorno vrednost – ali pred glagolsko pripono (korak|c|ati; dvig|ova|ti). Glagolska pripona je torej lahko dvofunkcijska: izraža nedovršenost ali besedotvorni pomen → npr: pregledovati: Im: [večkrat] pregledati, In: [delati] pregled.

Kaže, da ima glagolska pripona modifikacijsko obrazilno vrednost, ko izraža ponavljalnost glagolskega dejanja, x_2 je prislov kratnosti – večkrat. Nedovršniki iz predpinskih dovršnikov kažejo da so vedno tvorjenke 2. stopnje. Samo pomenske ne pa tudi vidske spremembe se pojavljajo v primerih, ko je x_2 kolikostni prislov ali prislov, ki izraža pozitivno ali negativno vrednotenje glagolskega dejanja:

x_2 → malo, nekoliko: brcljati ← [nekoliko] brcati; čohljati, curljati ...

x_2 → ljubko, prijazno – izraža le naklonjenost: dremuckati, smejčkati, čičkati ...

x_2 → neprijetno, grdo – izraža le nenaklonjenost: dremavhati, hvalisati, kuhariti ...

2. TVORJENJE GLAGOLOV IZ PREDLOŽNE ZVEZE

V jedru SPo (x_1) so dovršne oblike glagolskih primitivov. Podredni člen (BPo = x_2) je samostalnik, pridevnik ali prislov.

3. x_2 = SAMOSTALNIK → možno deliti na dve temeljni skupini:

- predpona iz predloga SPo in njemu ustrezne končnice, v SPo je vezava ali primik
  - v SPo je neizražen tožilniški predmet (prizadeti dejanja) → SPo ← [Glag] {p} Sam{-k}, [] → Pr, -sam, BPo
  - ob|glav|i|ti ← [dati (koga)] {ob} glav{-o}, [] → -i-, -ti, {} → ob-, glav-; po|roč|a|ti ← [dajati (kaj)] {po} rok{-u}, [] → -a, -ti, {} → po-, -roč-; predočiti, predpasati, podjarmiti, vročiti
- predpona iz predloga v SPo neizraženega samostalnika, [Glag] Sam_[4] {p} (sam_[k])
  - v SPo je izražena tožilniška vezava
  - pred|roč|i|ti ← [dati] rok[e] {pred}, [] → -i, -ti, {}, pred-, -roč-, odsloviti, obkoliti, obmejiti, obrobiti

Imamo torej dva tipa (glede na vezavnost):

1. NEIZRAŽEN PRIZADETI AKTANT → izpuščena vezava → koga/kaj, realizira no SPo razmerje; ob|glav|i|ti ← [dati (koga)] {ob} glav{-o} → -i-, -ti, {} → ob-, -glav- (neizražen predmet prehodnega glagola)

2. IZRAŽEN PRIZADETI AKTANT → izražena vezava → kam, predvidljivo SPo razmerje; pred|roč|i|ti ← [dati] rok [e] {pred} → -i-, -ti {} pred-, -roč

4. x_2 = PRIDEVNIK (kot povedkov prilastek), v SPo je neizražen tožilniški samostalnik

- predpona iz prislova v SPo, PR izraža dokončnost dejanja in ta razvija pridevnik v vlogi povedkovega prilastka; SPo $\leftarrow$ [Glag(Sam)] Prid[-k] {psil.}, [] $\rightarrow$ P, {} $\rightarrow$ Pr, Prid, Bpo
- ob|nov|i|ti $\leftarrow$ [narediti] nov[-o] {ob}, [] $\rightarrow$ -i-, -ti, {} $\rightarrow$ ob-, -nov-; obnoret, obubožati, osamiti, osvežiti, poveljati

5. x_3 = PRISLOV

- Predpona je pretvorba predloga neizraženega samostalnika, SpO $\leftarrow$ [Glag] Prisl{p} (Sam{-k}), [] $\rightarrow$ P, {} $\rightarrow$ Pr, -Prisl-
- od|stran|i|ti $\leftarrow$ [dati] stran[-ø] {od}, [] $\rightarrow$ -i-, -ti, {} $\rightarrow$ od-, -stran-; upočasniti

3. BESEDOTVORNI POMEN

Besedotvorni pomen je pomen, ki ga dobi tvorjenka v besedotvornem postopku. Ta pomen je določen s pretvorbno povezavo jedra nemodifikacijske skladenjske podstave s sestavino pomenske podstave povedi (propozicijo). Tvorjenke je mogoče pretvorbno povezati s povedno skladnjo (skladnjo povedi), saj je besedotvorni pomen, npr. dejanje, vršilec dejanja idr. vedno pretvorba ene izmed sestavin pomenske podstave (propozicije) povedi, npr. *to da ...* $\rightarrow$ *De*; *tisti, ki (kdor) ...* $\rightarrow$ *Vd*.

	BESEDOTVORNI POMEN		Nastal po pretvorbi:	primer
De, L, S	dejanje, lastnost, stanje	to, da	povedja	<i>dogod-ek, obsod-ba, moli-tev, plava-nje, ognj-e-met-ø</i>
Čd	čas dejanja, čas, ko je kaj	tedaj, ko	časovnih okoliščin	<i>praz-nik, žet-ev</i>
Md	mesto dejanja, mesto, kjer je kod, kaj	tam, kjer	krajevnih okoliščin	<i>igr-išče, dom-o-vanje, gost-ilna, voz-išče, sluh-o-vod-ø</i>
Pd	predmet za opravljanje dejanja, predmet za kaj	tisti, ki _ž	potencialnega prvega delovalnika, ki ga označuje podspol neživosti	<i>grel-ec, kaza-lec, enač-aj, klic-aj, most-o-bran-ø</i>
Rd	rezultat dejanja	to, kar	potencialnega četrtega delovalnika	<i>pis-anje, cur-ek, doda-tek</i>
Vd	vršilec dejanja	tisti, ki _ž	prvega delovalnika, ki ga označuje podspol živosti	<i>misl-ec, ded-ič, bor-ec</i>
Sd	sredstvo dejanja	to, s čimer	potencialnega šestega delovalnika	<i>pis-alo, mehč-alo, cepi-vo, hujš-alo</i>

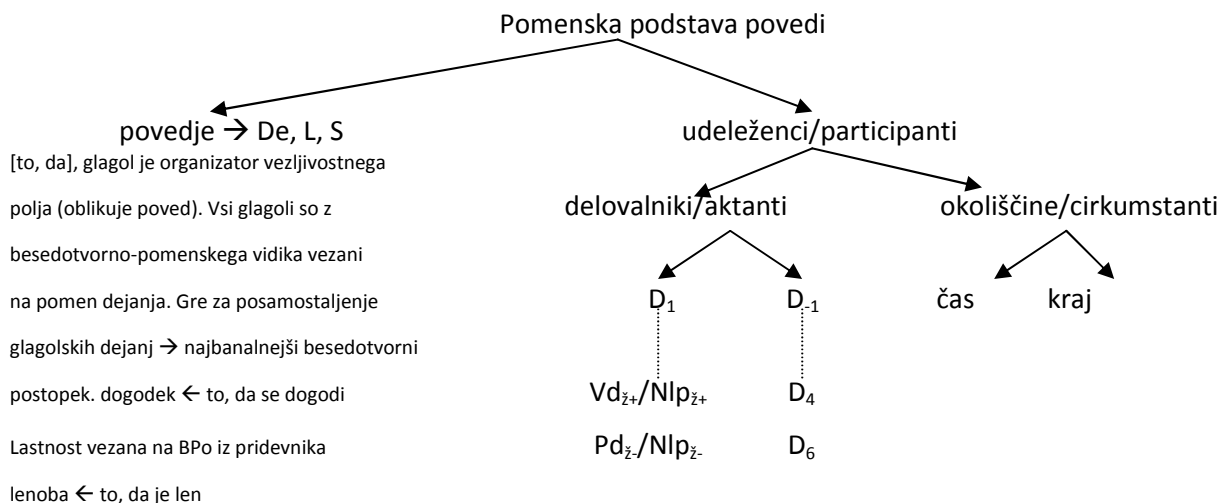
Besedotvorni pomen ima vsaka tvorjenka, če razumemo besedotvorni pomen kot pomen obrazila oz. obrazilnih morfemov (besedotvorni pomen v širšem smislu lahko določimo vsaki tvorjenki). V vseh primerih obrazilnih morfemov lahko govorimo o t. i. kategorialnosti, kar pomeni, da so obrazilni morfemi pomensko vezani na večjo skupino, množico določenih tvorjenk; da so obrazilni morfemi pomensko vedno precej splošni.

Nosilec besedotvornega pomena v širšem smislu je obrazilo. Imamo pa skupino tvorjenk, katerih obrazilo ali obrazilni morfem desno od besedotvorne podstave ima predvidljivo prvino skladenjske podstave. V pripono ali priponsko obrazilo določene skupine tvorjenk se pretvarja predvidljivi del skladenjske podstave. Govorimo o kategorialnem besedotvornem pomenu. Gre za tvorjenke, ki so besednovrstno samostalniki in ki so vezane na besedotvorne vrste tipa a – navadne izpeljanke, tvorjenke iz predložne zveze, medponsko-priponske

4. MERILA ZA DOLOČANJE PROPOZICIJSKEGA (KATEGORIALNEGA) BESEDOTVORNEGA POMENA – RAZMERJE MED POMENOM TVORJENKE IN POMENSKO PODSTAVO (PROPOZICIJO) Povedi

V čem je razlika med besedotvornim pomenom v širšem in ožjem smislu? Vsaka tvorjenka ima besedotvorni pomen v najširšem smislu. S tem, ko ji dodajamo morfem, ji dodajamo tudi pomen, zato je tudi pomenotvorna. V ožjem smislu se dotika pretvorbe iz stavka.

Temeljna delitev propozicije na povedje in udeležence (delovalnike im okoliščine) izločila kot prvi, od drugih ločeni besedotvorni pomen dejanja, lastnosti, stanja (De, L, S) kot pretvorbo povedja. Za besedotvorni pomen so se pokazali relevantni še delovalniki (D), ki (v stavčni povedi) lahko prevzamejo vlogo npr vršilca – D_1 (mesto osebk), rezultata D_4 (meto tožilniškega predmeta) in sredstva D_6 (mesto orodniškega predmeta), pa tudi krajevne in časovne okoliščine. Za besedotvorne pomene je bistveno, da se (potencialni) D_1 pretvarja v besedotvorni pomen tvorjenke, ki poimenuje živo – vršilec dejanja (Vd), nosilec lastnosti ali povezave (NI/p), ali neživo – predmet za opravljanje dejanja (Pd), nosilec lastnosti, povezave – neživo; (potencialni) D_4 gre v rezultat dejanja in je vezan samo na samostalniške izpeljanke iz glagola, (potencialni) D_6 pa v sredstva dejanja; okoliščini kraja in časa sta v podstavi besedotvornih pomenov mesta dejanja, mesta, kjer je kaj (Md/M, kjer je kaj) oz. dejanja časa, ko je kaj (Čd/Č, ko je kaj). → besedotvornih pomenov samostalnika iz glagola je 7 in ne 6 oz. 5 (TBA).

5. BESEDOTVORNI POMENI IZ Povedja

Pov ← [to, da] ← De, L, S

Glagol v povedku je organizator stavka, vezljivostnega polja, zato lahko izločim povedje iz propozicije kot potencialni povedek. Pri pomenu lastnosti in stanja se obrazili tudi vezni glagol [to, da je], vsi ti besedotvorni pomene izražajo pravzaprav popredmeteno (posamostaljeno) povedje.

De (v SPo je glagol) glav-o-bol-∅ ← [to, da] boli{-∅} glav{a}

pis-anje ← [to, da se] piše{-∅}
 rib-o-lov-∅ ← [to, da se] lov{-i} rib{-e}
 L (v SPo je pridevnik) lenoba ← [to, da je] len{-∅}
 belina ← [to, da je] bel{-∅}
 S (v SPo je samostalnik) hudobija ← [to, da je] hudob{-a}

6. BESEDOTVORNI POMENI IZ POTENCIALNEGA PRVEGA DELOVALNIKA (D₁)

Pri tistih tvorjenkah, ki so nastale s pretvorbo (potencialnega) prvega delovalnika (D₁) z upoštevanjem podspola živo +/- se je izločila na eni strani skupina z oznako podspola +živo kot:

- vršilec dejanja (Vd), tvorjenke iz glagola, npr. igral-ka ← [tista, ki] igra[-∅], [] → -lka, igra-
- nosilec lastnosti (NI), tvorjenke iz pridevnika ali samostalnika, npr. bel-ec ← [tisti, ki je] bel[-∅], [] → -ec, bel-; grb-ec ← [tisti, ki ima] grb[-∅], [] → -ec, grb-
- nosilec povezave (Np), tvorjenke iz samostalnika, npr. ladj-ar ← [tisti, ki je povezan z] ladj[-o], [] → -ar, ladj-

na drugi strani pa oznaka –živo kot:

- predmet za dejanje (Pd), tvorjenke iz glagola, npr. nosi-lec ← [tisti, ki] nosi[-∅], [] → -lec, nosi-
- predmet kot nosilec povezave (Np_z), tvorjenke iz pridevnika ali samostalnika, npr. bohorič-ica ← [tista, ki je povezana z] Bohorič[-em], [] → -ica, bohorič-
- predmet kot nosilec lastnosti (NI_z): medenj-ak ← [tisti, ki je] meden[-∅]

7. BESEDOTVORNI POMENI IZ POTENCIALNEGA ČETRTEGA (D₄) IN ŠESTEGA DELOVALNIKA (D₆)

Neprvi delovalniki → le pri prehodnih glagolih, ki so sposobni organizirati vezljivostno polje na desni strani.

Pri potencialnem 4. delovalniku gre za rezultat dejanja [to, kar] (vse kar ustreza to, kar je rezultat dejanja).

D₄:

Tožilniški delovalnik, (površinsko) stavčno tožilniški predmet

izraža pomen Rd oz. rezultata dejanja → D₄ → Rd [to, kar]

dodatek ← [to, kar se] doda {-∅}

časopis ← [to, kar] piše{-∅} {o} čas{-u}

podpis ← [to, kar] podpiše{-mo}

D₆:

Neprvi delovalnik, ki je površinsko stavčno orodniški predmet, se pretvorbno lahko povezuje z izglagolsko podstavo: besedotvorni pomen izraža sredstvo dejanja Sd

D₆ → Sd [to, s čimer]

Odpirač ← [to, s čimer] odpira{mo}

[to s čimer se] odpira{-∅}

Ni formalnega kriterija ločevanja predmeta za dejanje (tisti, ki) in sredstva (to, s čimer), imam samo izkustveni kriterij (odpir-ak) + snov je vedno Sd (belilo, lepilo ...).

Glagol: pri orodniški vezavi bi bilo mogoče govoriti o pomenu Sd, glagolske tvorjenke poimenuje dejanje na podlagi pripomočka, sredstva, s katerim se dejanje opravlja. [delati s/z] Sam₆: plužiti ← [delati s] plug{-om} (kositi, lopatati, apniti ...)

8. BESEDOTVORNI POMENI IZ OKOLIŠČIN KRAJA IN ČASA (O_K, O_Č)

Tvorjenke z besedotvornim pomenom kraja in časa imajo v SPo glagol, samostalnik, lahko pa tudi izprislovni predikativ (stanjski pomen) in pridevnik.

Ok je v podstavi mesta dejanja in mesta, kjer je kaj/kdo.

Md: križišče [tam, kjer se] križ[-a] (iz glagola)

Mk: imenik [tam, kjer so] imena (iz sam., prid. → kjer je kaj)

Čd: praznik [tedaj, ko se] praznuj{-e} (iz glagola)

Čko: predpust [tedaj, ko je] {pred} pust{-om} (iz samostalnika, pridevnika (ko je kaj))

9. TIPOLOGIJA JEZIKOVNOSISTEMSKE BESEDOTVORNE STILISTIKE

1. **Besedotvorna vrsta: Im** (c₁) s SPo ← Prid (kakovostni) [čustveno zaznamovano]
 Stilno zaznamovanost tvorjenke povzroča izbira besedotvorne vrste oz. drugih segmentov iz BV. Pri c₁ (modifikacijskih izpeljankah) je stilistika, ko je v SPo kakovostni pridevnik, ki izraža čustveno zaznamovanost: *otročič, otročiček, striček, nogica* → pozitivno; negativno → *glavura, možina, ročina*. So predvidljivo zaznamovane (pozitivno ali negativno), če je v SPo kakovostni pridevnik.
2. **Ozbirna besedotvorna vrsta, tvorjenost** - Gre za vprašanje, katero besedno vrsto izberem in za vprašanje tvorjenosti
  - 2.1 TVORJENKA : NETVORJENKA: tvorjenka je bolj morfemsko obremenjena in zato bolj morfemsko zaznamovana: *bosonog(Z)* : bos, zemljedelec : kmet, bosopet : bos, brzonog : hiter, noroglav : nor, topoglav : top (neumen), sivolas : siv.
  - 2.2 Dvojna modifikacija: *otročič-ek, čveljic+ek* → *čveljček*. Gre za potrditev ekspresivnosti z dvojnimi modifikacijskimi obrazili
  - 2.3 ZLOŽENKA : NAVADNA IZPELJANKA (In): *gologlav : plešec, kodroglav : kodrast, svetohlinec : hinavec*
  - 2.4 ZLOŽENKA : BESEDNA ZVEZA: gre za tvorjenke tipa b, *ananas-ø-liker – ananasov liker; golf- ø-igrišče – igrišče za golf*. Te je SSKJ sprejel kot nezaznamovane, vzorec je gospodaren, manjša morfemska obremenitev kot pri besedni zvezi, se zelo dobro prijemajo.
3. **Zaznamovanost besed(e) oz besedne zveze iz SPo:**
  - Ni pa nujno da je tvorjenka zaznamovana: *hribolazec – tisti, ki lazi po hribih*: beseda *lazi* je zaznamovana slabšalno, tvorjenka iz nje pa je nezaznamovana.
 Gre za več tipov zaznamovanosti:
  - 3.1 kronološko, starinsko (časovno): *dušebrižen – se briga za duše, brodolom – brod se lomi*
  - 3.2 socialne zvrsti (stilno): *ljudomrznež – tisti, ki mrzi ljudi*
  - 3.3 drugotni pomen (tipi sekundarnih pomenov (metonimični, sinekdohični, metaforični in pomenska vsebovanost) se lahko tako živi, da tvorijo nov pomen): *dlakopec – kot da cepi dlako, perogriz – kot da grize pero, petolizec, zakonolom, pikolovec, rogonosec, krvoses, srborit, tiholazec, klečeplazec, suhoparen, dolgoprst, dolgojezičen*
4. **Zaznamovanost obrazil/obrazilnih morfemov:** *fantè* – primarna, inherentna zaznamovanost, enako: *babše, babura, debeluh* → obrazila so sama po sebi zaznamovana
5. **Razvrstitev obrazil/obrazilnih morfemov na BPO:** Obrazilno morfem in BPO ni zaznamovana, skupaj pa je zaznamovano, gre za jezikovni čut, ki govori o zaznamovanosti: hranodajalec : stanodajalec, stanodajalec : *stanodajec, delojemalcec : delojemec*

- 5.1 časovnost (starinskost): *črkolivec* : *črkolivar*, *rodoljub* : *rodoljubar* (noben del ni zaznamovan, a skupaj je zaznamovano)
- 5.2 razvrstitev obrazil povzročila stilno zaznamovanost tvorjenke (čustvenost): *poslovodka* - *poslovodkinja*
6. Gre za spremembo spola tvorjenk pri modifikacijskih izpeljankah (načeloma je sicer nespremenjen: *klopca*)
- 6.1 sr. sp. → m. sp. (ljubkovalnost): *vino* – *vince* – *vinček*; *zelje* – *zeljce* – *zeljček*; *mleko* – *mlekce* – *mlekec*
- 6.2 ž. sp. → m. sp.: *deklica* – *deklič*; *punčka* – *punček*
- 6.3 ž. sp. → sr. sp. (slabšalnost): *revše*, *kravše*, *babše*

10. SKLAPLJANJE – VLOGA GOVORNE PODSTAVE

Skapljanje je besedotvorna vrsta, vezana na pretvorbo nepredvidljivih sestavin govori: *nebodigatreba*; *seveda*

Tvorjenke, ki nastajajo iz Gpo se imenujejo sklopi. Za skapljanje velja pretvorbena enakost vseh besednih sestavin podstavne besedne zveze, tudi zaimkov, členkov ipd. – vse se izrazno ohranijo in postanejo sestavina tvorjenke, npr. *se-ve-da*, *ne-bodi-ga-treba*. Prav na podlagi teh lastnosti je ugotovljeno, da je skapljanje edina besedotvorna vrsta, ki je vezana na naključne besedne zveze iz govora, zato tu upravičeno lahko govorimo o govorni podstavi.

11. NAGLAS PRI TVORJENKAH

Naglasno mesto in število naglasov je načeloma odvisno od zgradbe SPO. Načeloma velja, da je predvidljivost naglasa v slovenščini majhna. Pri 2 tipih je lahko predvidljiv: pri zloženkah in pri sestavljenkah. Pri izpeljankah je naglas predvidljiv, če je priponsko obrazilo stilno zaznamovano. Ta obrazila so naglašena: *fantè*, *požerúh*, *brdávs*, *babšè*

NAGLAS PRI TVORJENKAH

